

УДК 930.2Владимирський_Буданов:342.25(477)"16/18"|(045)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-1-3>

Владислав ЄГОРОВ,
orcid.org/0000-0002-1373-8173
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політичних наук
Київського національного університету будівництва і архітектури
(Київ, Україна) egorov.1977@email.ua

МІСТА В НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ М.Ф. ВЛАДИМИРСЬКОГО-БУДАНОВА (1838–1916)

У статті розглядається проблема спадщини відомого дослідника історії Литовсько-Руського права М.Ф. Владимирського-Буданова щодо початку побутування, причин та наслідків запровадження Магдебурзького права в містах України у період XVI–XVII–XVIII ст.

В статті зроблено висновки про те, що М.Ф. Владимирський-Буданов чи не вперше дослідив міське життя середньовічних міст України в 60-х рр. XIX ст. був засновником критичного напрямку у наступних дослідженнях функціонування Магдебурзького (німецького) права в українських землях, що відобразилося в працях представників української народницької та української радянської історіографії та діаспори у період від другої половини XIX– до 50-70-х рр. XX ст. Так, зокрема висновки досліджень М.Ф. Владимирського-Буданова про історію та розвиток середньовічних міст України вплинули на дослідження відомого основоположника народницького напрямку в українській історіографії та дослідника середньовічної України В.Б. Антоновича. Зміст дослідження М.Ф. Владимирського-Буданова про середньовічні міста України полягав у тому, що німецьке право (магдебурзьке) спотворювало слов'янську організацію в управлінні руськими містами. На цю обставину звернув увагу перший критик М.Ф. Владимирського-Буданова В.С. Іконніков. Він визнав, що на момент введення магдебурзького права слов'янське право не змогло кодифікувати і регулювати міське життя. Також, М.Ф. Владимирський-Буданов чи не вперше запровадив в поділ середньовічних міст України. Він виокремив міста з повним магдебурзьким правом, неповним магдебурзьким правом і приватною власністю міст був підтриманий наступними дослідниками. М.Ф. Владимирський-Буданов сформулював, зокрема положення про те, що містами з Магдебурзьким правом керувало обмежене коло людей, які забирали фінанси і зловживали ними. Це спричинило численні міжнародні конфлікти в Кам'янець-Подільському, Львівському містах між вірменами, євреями, українцями (руси́нами) німцями. Ці негативні оцінки отримали розвиток в наступних дослідженнях міського самоврядування України доби середньовіччя. Водночас, саме М.Ф. Владимирський-Буданов, незважаючи на критичну оцінку Магдебурзького права чи не вперше визнав, що саме це самоврядування сприяло об'єднанню в братства русинів середньовічних міст України. Це сприяло розвитку української національної свідомості в містах України.

В значній кількості досліджень новітньої української історіографії періоду 1990-х рр. – початку XXI ст. цей підхід не має послідовників, оскільки сучасні дослідники оцінюють вказану проблему з позицій спеціального дослідження функціонування Магдебурзького права окремих міст відійшовши від однозначно негативної його оцінки.

Ключові слова: Магдебурзьке право, М.Ф. Владимирський-Буданов. Німецьке право, В.Б. Антонович, М.С. Грушевський, міщани, юрисдикція, руське право, цехи.

Vladyslav EGOROV,
orcid.org/0000-0002-1373-8173
Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of Political Science
Kyiv National University of Construction and Architecture
(Kyiv, Ukraine) egorov.1977@email.ua

CITIES IN THE M.F. VLADYMYRSKYI-BUDANOV'S SCIENTIFIC ACTIVITY

The article considers one of the important components of M.F. Vladymirskyi-Budanov's one of the founders of the Western law (Lithuanian-Ruthenian) studies school that appeared on the verge of XIX – early XX century at the St. Vladimir Kyiv University. The article is dedicated to the examination M.F. Vladymirskyi-Budanov's scientific biography and scientific activity associated with the Magdeburg (German) law in the city management problem.

The article discusses M.F. Vladymirskyi-Budanov's one of the important scientific topics – the urban law (Magdeburg) in the Right-bank Ukraine and Galicia cities establishment and formation. This topic was one of the first in the scientific career and the scientist's work. It was the basis of his PhD thesis defended at the St. Vladimir Kyiv University.

The article discusses the content of the M.F. Vladymirskyi-Budanov's work main provisions submitted to the defense as well as the assessments which this work received among modern authors of scientists. In particular V.S. Ikonnikov determined M.F. Vladymirskyi-Budanov actually for the first time took up the development of an unexplored problem of law in the cities of Ukraine during the XV–XVI–XVII centuries period.

The M.F. Vladimyrskiy-Budanov's conclusions influenced V.B. Antonovich's the famous founder of the populist direction in the Ukrainian historiography further research in this direction and his similar to M.F. Vladimyrskiy-Budanov's work's appearance. In addition, the M.F. Vladimyr-Budanov's conclusions in this field actually entrenched the ukrainian national historiography for many years in this field.

M.F. Vladimyrskiy-Budanov's content was that German law (Magdeburg) distorted the Slavic organization in the management of Rus cities. This conclusion drew the the first critic of the M.F. Vladimyrskiy-Budanov's work V.S. Ikonnikov's attention, acknowledging that at the time of the introduction of the Magdeburg law, slavic law failed to codify and regulate urban life. It's necessary to mark that M.F. Vladimyrskiy-Budanov's division of cities – with full Magdeburg law, incomplete Magdeburg law and private-ownership cities was reflected in the further researchings.

M.F. Vladimyrskiy-Budanov's about the Magdeburg Law negative conclusions included thesis about the cities ruled a limited number of people, who took finances and abused them. This caused numerous – international conflicts in the Kamenetz – Podolsky, Lviv cities between armenians, jews, ukrainians (rusyns) germans. These negative assessments associated with the Magdeburg Law introduction, were also developed in further studies of urban self-government of Ukrainian cities.

At the same time, it was M.F. Vladimyrskiy-Budanov's, despite the critical overall assessment of the Magdeburg Law. M.F. Vladimyrskiy-Budanov almost was the first time admitted that unite in the fraternity was within the framework of the Rusyns's organization that became possible. This contributed the Ukrainian national consciousness development in the cities.

The article considers that in V.B. Antonovich (the M.F. Vladimyrskiy-Budanov's works follower) came to similar conclusions about the Magdeburg law in the Ukrainian cities life. V.B. Antonovich noted that the Magdeburg Law introduction was an attempt to save the city organization from the threat of turning few Ukrainian cities into villages in the XV–XVI centuries.

Thus, M.F. Vladimyrskiy-Budanov's vision of the role of the Magdeburg law in the development of Ukrainian cities gave a start not only medieval Ukraine urban life researchings, but also the discussion about negative consequences of the (Magdeburg) German law in Ukrainian cities main causes in which the further researchers' of this problem differed about the matter.

The article present's the modern Ukrainian historical science attitude to the negative assessment of the Magdeburg law in Ukrainian medieval cities in which (historiography) is characterized by a complete rejection of the unambiguous M.F. Vladimyrskiy-Budanov's negative assessment to the Magdeburg law in Ukrainian cities.

Key words: *Magdeburg Law, M.F. Vladimyrskiy-Budanov. German law, V.B. Antonovich, M.S. Hrushevskiy, commoners, jurisdiction, Rus law, shop.*

Постановка проблеми.

В статті розглядається проблема спадщини відомого дослідника історії Литовсько-Руського права М.Ф. Владимирського-Буданова щодо початку побутування, причин та наслідків запровадження Магдебурзького права в містах України у період XVI–XVII–XVIII ст.

М.Ф. Владимирський-Буданов (1838–1916) – відомий у другій половині XIX – початку XX ст. доктор російської історії, доктор державного права, доктор історії права, професор кафедри історії руського (руського) права Київського Університету Св. Володимира, багаторічний голова Київської тимчасової комісії для розгляду давніх актів, учень відомого джерелознавця М.Д. Іванішева, представник київської історико-юридичної школи, вважається одним з фундаторів школи західноруського права та одним з перших дослідників українського середньовічного міста, отже засновником урбаністичних студій та демографічних досліджень в Україні (XIX ст.). Його праці, зокрема «**Немецкое право в Польше и Литве**», сприяли початку вивчення історії та розвитку українських міст XIX – початку XX ст. історика Слобожанщини Д.І. Багалія, відомого історіографа В.С. Іконнікова.

Аналіз досліджень.

Стан вивчення спадку вченого вже був предметом уваги дослідників (Бондарук, 2000:25, 40; Деркачова, 2016 :24; Шемета, 2004:12; Карліна,

1997:245; Ворончук, 2017:76-77; Єгоров, 2021). Вони наголошували, що своїх роботах (й зокрема у виданнях люстрацій XV-XVI ст. здійснених на українських землях) М.Ф. Владимирський-Буданов підходив до вивчення права у зв'язку з економікою, освітою, релігією, природними умовами, наголошував на самотньому характері західноруського (отже українського права). Він був прихильником позитивістської теорії еволюції, тому зосередився на вивченні соціальних інститутів і народів, що спрямувало його до вивчення історії права. Сучасні українські дослідники зазначають, що вчений чи не вперше здійснив історико-демографічні дослідження, опонуючи польським історикам 1860–1870-х рр. щодо цивілізаційної ролі Польщі в українських землях (зокрема рішення сейму Речі Посполитої щодо роздачі українських земель) Червоної Русі, Поділля, Брацлавщини, Волині у добу XV–XVIII ст. і колонізаційних процесів цього часу, для чого розглядав також становище укріплень і споруд замків Києва, Житомира, Канева, Черкас котрі мали б захищати тогочасне населення України від численних татарських набігів, що розгорнулися після погрому Києва у 1482 р. (Бондарук, 2000:31; Грушевський, 1918:25; Ворончук, 2018:34, 36).

Мета статті – розвинути на основі архівних джерел, наукової спадщини вченого та сучасних йому істориків положення про те, що М.Ф. Владимирський-Буданов чи не вперше зробивши дослі-

дження міського життя середньовічних міст України в 60-х рр. XIX ст. також став засновником критичного напрямку у наступних дослідженнях функціонування Магдебурзького (німецького) права в українських землях, що відобразилося в працях представників української народницької та української радянської історіографії та діаспори у період від другої половини XIX – до 50-70-х рр. XX ст.

Виклад основного матеріалу. М.Ф. Владимирський-Буданов розпочав свою наукову кар'єру підготовкою дисертації з 1865 р., а оприлюднив результати свого дослідження вже у 1868 р. під назвою *«Немецкое право в Польше и Литве»*. Згодом, текст опублікованого дослідження став основою для захисту ним у травні 1869 р. дисертації для отримання ступеня «магистра русской истории» в Університеті Св. Володимира в Києві, а у 1870 р. його дослідження отримало Уварівську премію Імператорської Російської академії наук. Серед опонентів на захисті був знаний історіограф проф. В.С. Іконніков. Саме В.С. Іконніков при розгляді тексту дисертації М.Ф. Владимирського-Буданова сформулював низку критичних зауважень, розглянувши зміст положень дисертації М.Ф. Владимирського-Буданова. У відгуку він виклав положення його роботи й зокрема тезу про поступовий розклад завдяки німецькому праву давнього слов'янського ладу життя з поступовим заміщенням слов'янського права німецьким та підкреслив, що поширення німецького права призвело до скорочення кількості дрібних землевласників. Він звернув увагу на те, що в розділах 3, 4 автор розглянув побутування німецького права на селі та в містах Галичини, українських землях Великого Князівства Литовського (Владимирський-Буданов, 1868:256; ДАК, Ф.16, Оп.308, Спр.72, Арк 4-9; Ворончук, 2017:79).

Одна з головних думок М.Ф. Владимирського-Буданова яку розглядав В.С. Іконніков, полягала в тому, що німецьке право – спотворило слов'янську організацію міста і землі та було нав'язано українським містам. Сучасні дослідники пояснювала такий підхід автора загальною тенденцією другої половини XIX ст. поширеної в чеській та польській історіографіях де йшлося про боротьбу двох течій – монархічно-феодальної та слов'янської – республіканської. Першу асоціювали з німецьким впливом, зокрема німецького монархізму від котрого занепадала слов'янська стихія. Привнесений з Німеччини зразок феодального ладу – німецьке право, за твердженням М.Ф. Владимирського-Буданова, винесло з слов'янських сіл і міст колишній слов'янський устрій. У відгуку В.С. Іконнікова зазначалося, що теза автора про

зв'язок негативних наслідків від впровадження німецького права не є зовсім точною. Адже, наголошував В.С. Іконніков, якщо юридичний побут слов'ян був гарний, поставало питання – чому ж його так легко прибрали на німецький, а також чому общини (міські) турбувалися про отримання саме нової системи права. Також, В.С. Іконніков зазначав, що фактичний матеріал до своїх висновків автор брав з більш пізнього періоду побутування німецького права. Водночас, В.С. Іконніков визнав головне досягнення автора – в його роботі вперше було розглянуто питання про устрій міст Південно – Західного краю (України) доби середньовіччя. В цьому була її новизна за що роботу було рекомендовано для здобуття ступеня «магистра русской истории» (ДАК, Ф.16, Оп. 308, Спр. 72, Арк 8-10; Карліна, 1997:248; Владимирський-Буданов, 1868:165,170).

Серед положень які М.Ф. Владимирський-Буданов сформулював у своєму дослідженні 1868 р. базуючись в основному на нових в той час матеріалах Полоцька, Пінська, Вітебська, Волковийська, Бару, Кам'янця-Подільського,

Львова, Кременця, Ковеля, Виживи, Дубно та виносив на захист були наступні: німецьке право – розповсюдилось на усій території Польщі та Литви; воно послабило фінансову владу князя перед землевласниками і війтами; в Польщі та Литві увело істотні риси феодалізму; замінило на селі общинний суд – судом вотчинника; закріпило селян за землею. Муніципальне право в Німеччині – призвело до зближення станів, а у Великому Князівстві Литовському (ВКЛ) та Польщі – навпаки, оскільки появи цього права в цих державах не передували ті негативні явища котрі були у Німеччині перед запровадженням цього права (Владимирський-Буданов, 1868: 26, 81-82, 108). На переконання М.Ф. Владимирського-Буданова до німецького права в містах Південно-Західного краю (отже українських землях) було земське управління, місто було на чолі землі, але цей порядок не був зафіксований в писаному праві. Нове право відсторонило міста від загальнодержавних справ, від законодавчої, судової, адміністративної влади та протирічило усім слов'янським традиціям (Владимирський-Буданов, 1868:108, 114, 119, 128-131). Автор також наголосив, що країни де не було такого протиріччя між містом і землею були відомі своїм високим рівнем розвитку (Англія та США) (Владимирський-Буданов, 1868:88). На думку вченого, німецьке право – не завжди давало волю містам, адже управління міст здійснюване закритою Радою в місті призвело до згубних наслідків, що виявилися у вели-

чезних зловживаннях в муніципальних судах, а в умовах коли представники міської ради мали шляхетство, простір для зловживань, особливо фінансових, тільки зростав, що відображалося в численних скаргах (наприклад 1750-х рр. про обрання до магістрату Кам'янець-Подільського людей не гідних. Також, на переконання вченого, місто відповідно до нового законодавства так і не було повністю виділено з землі, як це відбулося в Німеччині, що призводило до постійних конфліктів з старостинською (державною) владою (Владимирський-Буданов, 1868: 47, 155-163, 166, 189, 190). Так, в Кам'янець-Подільському – була постійна боротьба міських посадовців з міською громадою; весь час точилася боротьба – вірмен, поляків, русинів між собою, що зрештою завершилося злиттям (ліквідацією) руської юрисдикції в цьому місті у 1670 р. та прихильним ставленням до тутешньої вірменської громади, хоч форма функціонування вірменської юрисдикції, на думку М.Ф. Владимирського-Буданова вела її до занепаду. Водночас, у Львові міська рада здійснила усі заходи аби витіснити русинів та некатоліків з свого середовища (Владимирський-Буданов, 1868: 169-170). Напрямок польської політики щодо ліквідації самобутності руського життя М.Ф. Владимирський-Буданов вже як доктор російської історії (з 1874 р.) також прослідковував і в дослідженні стану українського населення під час ліквідації Київського князівства у 1471 р. (Владимирський-Буданов, 1890:2, Ворончук, 2017:80).

Як зазначав дослідник, у Кам'янець-Подільському, як місті з повним німецьким (Магдебурзьким) правом відбувався постійний тиск старостів на самоврядування, особливо після звільнення його від турецького панування. М.Ф. Владимирський-Буданов також розглянув особливості становища міст з неповним німецьким правом: Кременеця, Ковеля, Бару, Вижви, що управлялись старостами. У висновках М.Ф. Владимирського-Буданова також наголошувалося, що існування цехів, впроваджених за німецьким правом в Речі Посполитій та Литві постійно підбурювало релігійну, юридичну, економічну та національну боротьбу в містах. Цехи стали джерелом постійних порушень зокрема у відносинах майстрів та учнів, боротьби одних цехів з іншими, а також в національному та релігійному питаннях. Головною ж вадою цехового устрою автор назвав промислову монополію ремісничої праці. Важливою думкою М.Ф. Владимирського-Буданова було й те, що причиною негараздів у функціонуванні ремісничих цехів були не позиція шляхти, цеховий устрій, а той порядок за котрим кожен стан

мав (або промисел, або професія) діяти з самозахистом і позиціонувати себе вороже до інших станів. Водночас, дослідник визнав, що саме в рамках цехової системи з'явилася можливість створення братств, котрі сприяли відновленню української національної самосвідомості (Владимирський-Буданов, 1868:224, 294, 298, 281-283, 287; ДАК, Ф. 16, Оп. 308, Спр. 72, Арк. 13).

Підсумовуючи, М.Ф. Владимирський-Буданов наголошував, що частково зловживання можна було б пояснювати цілковитою безграмотністю посадових осіб, але численними були зловживання людей котрі мали освіту – секретарів рад. На його думку, навіть міста на повному Магдебурзькому праві (в основному на прикладі Кам'янець-Подільського та Львова) не мали ні самоврядування, ні незалежності бо управлялися колом осіб з багатих родин, досить часто родичів. Облишеними прав самоврядування були й міста на неповному Магдебурзькому праві. Наочним прикладом такого стану був згаданий автором конфлікт 1721–1724 рр. міщан м. Вижва та війтом Ждановичем, котрий заявляв що вони (міщани) – холопи, котрі підуть під плуг, а він зробить із міста село (Владимирський-Буданов, 1868: 241, 265, 254, 262, 268; ДАК, Ф. 16, Оп. 308, Спр. 72, Арк. 13).

М.Ф. Владимирський-Буданов у своєму дослідженні докладно виклав перелік та функції посад котрі з'явилися разом з запровадженням Магдебурзького права: в міста з повним, неповним правом, а також у приватні міста – Війт (в містах з неповним Магдебурзьким правом посада була під контролем старост), Лен-війт – голова судової колегії міста, проконсулів, Лава, Віце-війт, віце – регент маршал, регент, канцелярські та поліцейські посади, прокуратор, інстигатор, писар, цехове управління, цехове братство, цехмістр, челядь (ремісники не включені до цехів) (Владимирський-Буданов, 1868: 256, 194, 197, 200, 202, 208-210, 281, 290, 293, 296-297).

Розглядаючи внутрішнє життя міст автор зазначав, що йому прикро замість викладів змісту великих битв та історичних подій описувати факти конфліктів в містах зміст яких зводився до бійок палками. Важливо підкреслити, що він усвідомлював факт того, що використання ним актового матеріалу формувало негативну та односторонню картину з досліджуваної теми, оскільки в ці збірки (судові книги) потрапляли матеріали суперечок та зіткнень, що були предметом судових розглядів, вивчення королівськими комісіями. Водночас, М.Ф. Владимирський-Буданов наголошував, що треба трохи досвіду, щоб відрізнити окреме явище від вічної, що постійно повторюється, схильності

представників суспільства до різних зловживань, або пояснити це явище тим ненормальним станом суспільства. На його переконання в даній темі слухним було друге пояснення явищ, адже інші джерела (окрім актів повних фактів правопорушень) автору не були відомі. Він визнав неповність своїх висновків, пояснюючи це зокрема, й нерозробленістю теми дослідження попередниками (Владимирський-Буданов, 1868: 192, 299).

Варто наголосити, що в наступних дослідженнях М.Ф. Владимирський-Буданов бачив позитивний рух у процесі формування міст і містечок, а отже колонізації пов'язаний з посиленням нової соціальної сили – козацтва у другій половині XVI ст., котру він досліджував на матеріалах люстрацій (податкових описах населення) українських земель XV–XVI ст. (Владимирський-Буданов, 1890:19, 48-52, 57, 63-71, 74-75).

Одночасно із названою розвідкою, відомим провідником українофільства, майбутнім професором Київського Університету св. Володимира В.Б. Антоновичем було створено дослідження *«Исследование о городах Юго-Западного края»* (1869 р.) також засноване на численних актових матеріалах. В.Б. Антонович прийшов до відмінного висновку про те, що після захоплення Великим Князівством Литовським українських міст їх значення як центрів общинного життя вже було втрачено. Актуальним було питання: які повноваження залишалась общинам, коли суд був у нових управителів краю, а міщан розглядали через їх військові обов'язки бути сторожею, військовим ополченням, будувати і утримувати стіни, замкову зброю, давати підводи (Антонович, 1885: 137, 145 – 146, 149).

В.Б. Антонович визначив, що сваволя та порушення в містах поширилося саме через штучність Магдебурзького права, коли попередні вічові зібрання (Давньої Русі) замінили виборами, контрольованими старостами, суд був підпорядкований королю, старості, або приватному власнику, а общинний устрій замінили Магдебурським правом з XVI ст. Воно не могло бути засвоєне жителями міст, оскільки не співпадало з історичними, юридичними поняттями не давало внутрішніх основ для розвитку міст, не могло впливати на розвиток міської самостійності, торгівлі, встановлення порядку й сили міщанського стану – за умов коли переважав вплив шляхти. Це призвело до численних зловживань в міському самоврядуванні Південно-Західній Русі й по кількості посадовців, по (віданню) справ, й по виконанню ними своїх повноважень, особливо у фінансах, що погіршувалось, слабкою обізнаністю з джерелами

міського права (Антонович, 1885:151, 164-165, 171–172, 173, 177, 165, 170, 177-178).

На наш погляд, М.Ф. Владимирський-Буданов не виявляв особливої прихильності до проукраїнського руху. Він мав тривале листування з відомим реакціонером та українофобом, проф. славістики Київського університету Св. Володимира Т.Д. Флоринським у 1893-1913 рр., а також був постійним читачем реакційного видання «Киевлянин». Також, при призначенні головою Київської тимчасової комісії для розгляду давніх актів у 1882 р. М.Ф. Владимирський-Буданов отримав підтримку відомого реакціонера М.В. Юзефовича як «вполне русский человек» (Ворончук, 2017:81). Однак, не зважаючи на уподобання М.Ф. Владимирського-Буданова, положення щодо німецького права сформульовані в його праці 1869 р. продовжив М.С. Грушевський, розглянувши це явище у п'ятому томі Історії України – Руси про суспільно-політичний і церковний устрій та відносини в українсько-руських землях XIV–XVII віків. Він чи не вперше розділив регіональну часову періодизацію поширення Магдебурзького права в Україні, ґрунтовно розглянувши його рецепцію, устрій українських міст цього часу, економічні наслідки розвитку міст за Магдебурзьким правом (ІР НБУВ,Ф. III., № 1952, № 19603, 19605, 19606, 19616, 19631, 19640, 19648, 19650; Ворончук, 2017:81).

М.С. Грушевський проаналізував дослідження М.Ф. Владимирського-Буданова про німецьке право 1869 р., виклав його головні думки про причини усіх бід в суспільно-політичному житті Польщі та Литви: упадку уряду, закріпачення селян, надмірних шляхетськи привілеїв, упадку міщанства та підтримав більшість положень праці М.Ф. Владимирського-Буданова, оцінивши й працю В.Б. Антоновича, де автор (як і його послідовник М. Довнар-Запольський) бачив причини упадку у суспільній диференціації. Хоча, як зазначали М.С. Грушевський та О.С. Грушевський, В.Б. Антонович не бачив що це право сприяло виключенню міст з земської організації (Грушевський, 1994:649; Грушевський, 1918:35, 235-240).

Отже, М.С. Грушевський як і М.Ф. Владимирський-Буданов наголосив на відсутності розвитку міщанства на чужому праві, про розвинуте давньоруське міське життя, про появу німецького права в Україні як наслідок залучення в містах – від XIII ст. німецьких колоністів. (Це ілюструвалося наявною грамотою про надання німецького права галицьким князя Юрієм II Болеславом 1339 р. м. Сянок). М.С. Грушевський зазначив, що у Великому Князівстві Литовському процес поширення магдебурзького права був повільний

до XV ст. Так, у 1374 р. німецьке право отримав Кам'янець – Подільський, у 1390 р. Дорогочин. Далі надання відбулися тільки наприкінці XV ст. – Володимир (Волинський), Луцьк – 1497, Київ 1499 (1498). Подібними до положень Владимирського-Буданова були висновки М.С. Грушевського щодо походження Магдебурзького права, про результати надань цього привілею для міщан (звільнялися від влади каштелянів, суддів, підсудків, урядників, щодо типології міст, а також висновки про виключення міст з загальної земської організації як результат отримання ними Магдебурзького права та ролі шляхти в житті міст. Для М.С. Грушевського німецьке право в Польщі, українських землях було чужим, а через це аномальні форми отримала практика німецького права та національні відносини в містах цього часу. Підсумовуючи М.С. Грушевський виклав суперечливу оцінку проблеми – для нього «образ сих двох столичних міст» (стану самоврядування, міщан, цехів Львова, Кам'янця) – «...вистачає для ілюстрації міських відносин під Польським режимом» (Грушевський, 1994: 165, 170, 222- 251). Водночас, на відміну від М.Ф. Владимирського-Буданова, на переконання М.С. Грушевського занепад міст стався не через саме німецьке право, а через те, що міщани не вміли ним скористатися та через втручання шляхти (Грушевський, 1994: 234).

Висновки М. Владимирського – Буданова закріпилися і в радянській українській історіографії щодо періоду XVII-XVIII ст. (Гошко: с. 370-371). Це стосувалося походження, ролі Магдебурзького права в українських землях, оцінок того, чиї інтереси воно захищало в містах України. Поряд з дослідженням окремих аспектів запровадження Магдебурзького права, котре містило положення Римського права, в дослідженнях (створених після 1930-х рр.) зазначалося, що запровадження і функціонування нового права захищало інтереси феодалів та міських експлуататорів-багатіїв, зокрема представників міського управління в лівобережних містах України XVII ст. котрі отримували доходи за рахунок народних мас (Ткаченко, 1929: 65-67; Іваницький-Василенко, 1925:68-69; Дядиченко, 1959:234). Так, зокрема, міські органи міст Лівобережжя України доби Гетьманщини були «...знаряддям панування старшини, міських багатіїв над народними масами, а вся їх діяльність була спрямована на задоволення їх панівних інтересів, що посилювалось (утиски міщан) через відсутність єдиного кодифікованого корпусу права, неузгодженості дії Литовського статуту та привілеїв міст.....» (Теличенко, 1888:415-460; Дядиченко, 1959:288-289, 312). У працях радян-

ських дослідників було поширеним негативне ставлення до Магдебурзького права й через те, що не було гарантією розвитку самостійності міст та запобіжником від вад міського розвитку (Юргинис, 1975:145-155). Так, зокрема, Вільно, столиця Великого Князівства Литовського, була поділена між феодалами (тобто юридики були державними містами), де було створено феодальні юрисдикції в межах яких відбувалася окрема торгівля, а міщанам доводилося сплачувати власнику юридику чинш. (XVI ст.).Подібним був зміст висновків радянських дослідників щодо середньовічних білоруських міст, зокрема щодо провідної ролі феодалів в цих містах, їх презирливе ставлення до міст, наявність феодальних юрисдикцій та про підневільне становище міщан. Зверталася увага й на те, що життя міст супроводжувалось боротьбою за поділ податків і торговельних зборів між міщанами та шляхтою, та особливо важке становище в містах, які були об'єктами зазіхань у конфліктах магнатів та князів від чого потерпали міщани (Кописский, 1975: 9,55, 64, 66; Михайлина, 1975: 19-22, 89). Оцінка міського життя формувалася на основі судових матеріалів де містилися описи шкоди нанесеної конфліктуючими шляхтичами одне одному, а також підкреслювалось, що «польсько-шляхетський уряд» насаджував адміністративні установи для «здійснення колоніального режиму», що негативно позначалося на економічному розвитку міст. Наявність старостинського управління в містах з Магдебурзьким правом виявлялася й особливою сваволею у суді. Також повторювався вже досліджений В.Б. Антоновичем сюжет про численні зловживання київських війтів Ходик на початку XVII ст. (Михайлина, 1975: 19-22, 26, 39-40, 89).

Висновки. В розвідках зарубіжної україністики та історії українського права 1920-х рр. попри наявність стриманих оцінок конфліктних відносин українських міст з Магдебурзьким правом з козацькою адміністрацією у другій половині XVII ст., загалом поділялося негативне ставлення до наслідків та причин запровадження Магдебурзького права висловлені М.Ф. Владимирським-Будановим та В.Б. Антоновичем. (Мякотин, 1926: 5, 19, 22, 40; Лашенко, 1924:53). В цих дослідженнях підтримувалась думка М.Ф. Владимирського-Буданова про скорочення міської округи із запровадженням німецького права, а також зверталась особлива увага на довічності обраного війта й негативних наслідках поєднання війтівських функцій з старостинськими урядами (Лашенко, 1924:57; Падох, 1929: 665-667). Дослідники цього напрямку підтримували думку В.Б. Антоновича про намагання

вивести міста з економічного занепаду шляхом надання Магдебурзького права, а також поєднання процесів колонізації та католизації (в процесі запровадження Магдебурзького права) висловлених М.Ф. Владимирським-Будановим. Подальший розвиток отримала думка М.Ф. Владимирського-Буданова про приватні міста як осередки найбільших негараздів у функціонуванні міського самоврядування порівняно з королівськими (на повному магдебурзькому праві) містами (Лашенко, 1924: 58, 61). Водночас, деякі дослідники, зокрема А. Яковлів, заперечував положення наступника М.Ф. Владимирського-Буданова – В.Б. Антоновича, щодо нерозуміння міщанами українських міст положень Магдебурзького права, принаймні для XVIII ст. (Гошко: 368-369). Отже, першість у дослідженнях, й формуванні вкрай негативної оцінки впливу

німецького права на суспільні відносини в містах та селах українських земель доби XV–XVIII ст. може бути надана М.Ф. Владимирському-Буданову.

Сучасні українські дослідники вже тривалий час не підтримують критичні оцінки Магдебурзького права. Переважаючою є теза, що висновки з цієї проблеми доцільно робити на підставі дослідження функціонування цього права в окремих містах (Білоус, 2015: 16; Сас, 1989: 174). Втім, узагальнення дослідників другої половини XIX – початку XX ст. про причини й наслідки запровадження самоврядування, зокрема в Києві, сприймаються й зараз (Білоус, 2015: 4, 5, 17; Сас, 1989: 165). Водночас, висновки щодо урядування в українських містах з Магдебурзьким правом як прикладу численних зловживань вважаються неприйнятними (Білоус, 2009: 214).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович В.Б. Исследование о городах Юго-Западного края, В: Монографии по истории Западной и Юго-Западной России. К., 1885. 252 с.
2. Багалеї Д.И. Магдебургское право в Левобережной Малороссии. Журнал Министерства народного просвещения. 1892. № 3, с. 1-55.
3. Білоус Н.О. Імітація рецензії (із приводу вміщеної в Українському історичному журналі (2008 № 5) рецензії Т.Ю. Лютої на кн. Н.О. Білоус «Київ наприкінці XV першій половині XVII ст. Міська влада і самоврядування. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008». УІЖ. 2009. № 2, с. 208 – 217.
4. Білоус Н.О. Луцьке вейтівство в XV – XVII ст. Характеристика інституту урядників. УІЖ. 2015. № 4, с. 4 – 22.
5. Бондарук Т. І. Західноруське право: дослідження і дослідники. (Київська історико-юридична школа). К: Ін-т Держ. і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000. 159 с.
6. Владимирский Буданов М.Ф., Немецкое право в Польше и Литве. СПб., 1868. 307 с.
7. Владимирский Буданов М.Ф., Внешняя историческая судьба населения Южной Руси, В: Архив Юго-Западной России, К., 1890. Ч. 7, Т. 2, с. 1-210.
8. Ворончук І. «Ученый божьей милостью» Михайло Флегонтович Владимирський-Буданов. Українознавство. 2017. № 1-2(62-63), с. 75 – 88.
9. Ворончук І. Проблеми історичної демографії в науковому доробку Михайла Флегонтовича Владимирського-Буданова. Українознавство. 2018. № 2(67), с. 24 – 43.
10. Гошко Т. Д. До історіографії німецького права в Україні.
11. Грушевський А.С. Города В. Княжества Литовского: Старина и борьба за старину в XIV-XVI веках, К., 1918. 252 с.
12. Грушевський М.С. Історія України – Руси в 11 т., 12 кн. Суспільно – політичний і церковний устрій в українських землях XIV-XVII віків. К.: «Наукова думка», 1994. Т. 5, 704 с.
13. Державний архів м. Києва, Ф.16, Оп. 308, Спр. 72, 24 арк.
14. Деркачова Н.О., Правові дослідження в працях М.Ф. Владимирського-Буданова. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. 2016. Серія 18 Економіка і право, Вип. 31, с. 23-28.
15. Дядиченко В. А., Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст., К.: Вид-во АН УРСР, 1959. 532 с.
16. Єгоров В.В. Міста в науковій діяльності М.Ф. Владимирського-Буданова. Гілея. Науковий вісник. 2021. Вип. 165 (№ 9-10), ч. 1. Історичні науки. С. 22-28.
17. Заяць А.Є. Урбанізаційний процес на Волині в XVI – в першій половині XVIII ст. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спеціальність 07.00.02 Історія України. Київ, 1994. 18 с.
18. Іваницький-Василенко С.А. Закони про опіку над недолітками в джерелах Магдебурзького права Західної Русі та Гетьманщини., Праці Комісії для вивчення історії західно-руського та українського права., Київ: 3 друк. Укр. Акад. Наук., 1925. Вип. 1. Збірник Соціально-Економічного Відділу / УАН; № 3, с. 59-81.
19. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, Ф. III., № 1952, № 19603, 19605, 19606, 19616, 19631, 19640, 19648, 19650.
20. Карліна О., Проблема середньовічного міста у працях М.Ф. Владимирського-Буданова, В: Матеріали Ювілейної конференції присвяченої 150-річчю Київської Археографічної комісії (Київ, Седнів 18-21 жовтня 1993 р.) Проблеми едиційної та камеральної археографії – К.: Інститут української археографії, Академія Наук України, 1997. Вип. 30, с. 245 – 252.
21. Кописский З.Ю. Социально-политическое развитие городов Белоруссии в XVI первой половине XVII века Минск: «Наука и техника», 1975. 192 с.

22. Лашенко Р.М. Лекції по історії Українського права. Литовсько-Польська доба. Частина 2, Вип. 1. Пам'ятники права. Прага : Наклад Укр. Правн. Товариства в Ч.С.Р., 1924. 78 с.
23. Михайлина П.В. Визвольна боротьба трудового населення міст України (1569-1654). К.: «Наукова думка», 1975. 258 с.
24. Мякотин В.А. Очерки социальной истории Украины в XVII-XVIII вв., Прага: Вагана и пламя, 1926. Т. 1., Вип. 2., 263 с.
25. Падох Я. Історія українського судівництва, В : Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І), Мюнхен, Нью-Йорк, 1949. Т. 2., с. 665-670.
26. Пашук А.Й. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII-XVIII, Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1967. 179 с.
27. Сас П.Н. Феодальные города Украины в конце XV – 60-е годы XVI века. К.: «Наукова думка», 1989. 232 с.
28. Теличенко И. Очерк кодификации малороссийского права до введения Свода законов. «Киевская старина», 1888. Т. 22, сентябрь, с. 415-460.
29. Ткаченко М. Нарис історії Кременчуччини до початку XVIII ст. Записки історично-філологічного відділу ВУАН., 1929. Книга 24, с. 55-78.
30. Шемета Ю.М. Науково-освітня діяльність М.Ф. Владимирського-Буданова автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спеціальність 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». Київ, 2004. 19 с.
31. Юргинис Ю.М. Судьба Магдебургского права в Литовских городах. История СССР. 1975, № 4. с. 145-155.

REFERENCES

1. Antonovich V.B. Issledovanie o gorodah Yugo-Zapadnogo kraja, V: Monografii po istorii Zapadnoy i Yugo-Zapadnoy Rossii. [A Study on the Cities of the South-Western Territory, B: Monographs on the History of Western and South-Western Russia.] K., 1885. 252 p [in Russian].
2. Bagaley D.I. Magdeburgskoe pravo v Levoberezhnoy Malorossii. [Magdeburg law in left-bank Malorossiya]. Journal of the Ministry of Public Education. 1892. No. 3, pp. 1-55 [in Russian].
3. Bilous N.O. Imitatsiia retsenzii (iz pryvodu vmishchenoi v Ukrainському історичному журналі (2008 № 5) retsenzii T.Iu.Liutoi na kn. N.O.Bilous «Kyiv naprykintsi XV pershii polovyni XVII st. Miska vlada i samovriaduvannia. [Imitation of the editorial office (about the editorial office published in the Ukrainian historical magazine (no. 5 of 2008) by T.Y. Lyuta on kn. N.O. Bilous "Kiev at the end of the first half of the XV century of the XVII century. The city government and self-government] K. : See . House of "Kiev-Mohyla Academy", 2008.] UIZH.2009. № 2, pp. 208 – 217 [in Ukrainian].
4. Bilous N.O. Lutske viitvstvo v XV – XVII st. Kharakterystyka instytutu uriadnykiv. [Lutsk viitvstvo in the XV – XVII centuries. Characteristics of the Institute of Government Officials.] UIZH.2015. № 4, pp. 4 – 22 [in Ukrainian].
5. Bondaruk T.I. Zakhidnoruske pravo: doslidzhennia i doslidnyky. (Kyivska історико-юридична школа) [Western Russian Law: Research and Researchers. (Kyiv Historical Law School). K : In-t State. and rights to them. V.M. Koretsky NAS of Ukraine, 2000. 159 p [in Ukrainian].
6. Vladimirskiy Budanov M.F. Nemetskoe pravo v Polshe i Litve. [German law in Poland and Lithuania. SP.b., 1868. 307 p. [in Russian].
7. Vladimirskiy Budanov M.F. Vneshnyaya istoricheskaya sudba naseleniya Yuzhnoy Rusi, [External historical fate of the population of Southern Russia], Archive of South-Western Russia, K., 1890. Part 7, Vol. 2, pp. 1-210 [in Russian].
8. Voronchuk I. «Ucheniy bozhey milostyu» Mykhailo Flegontovych Vladymyrskiy – Budanov. [«The scientist of god's mercy» Mikhail Flegontovich Vladymyrskiy – Budanov] Ukrainian Studies. 2017. № 1-2(62-63), pp. 75 – 88 [in Ukrainian].
9. Voronchuk I. Problemy історичної демографії в науковому доробку Mykhaila Flegontovycha Vladymyrskoho-Budanova [Problems of historical demography in the scientific work of Mikhail Flegontovich Vladymyrskiy-Budanov.] Ukrainian Studies. 2018. № 2-2(67), pp. 24 – 43 [in Ukrainian].
10. Hoshko T. D. Do історіографії німецького права в Україні. [To the historiography of German law in Ukraine.] Ukrainian].
11. Grushevskiy A.S. Goroda V. Knyazhestva Litovskogo: Starina i borba za starinu v XIV-XVI vekah [Cities of V. Principality of Lithuania : Antiquity and the struggle for antiquity in the XIV-XVI centuries], K. 1918, 252 p [in Russian].
12. Hrushevskiy M.S. Istoriiia Ukrainy – Rusy v 11 t. , 12 kn. Suspilno – politychni i tserkovni ustroii v ukrainskykh zemliakh XIV-XVII vikiv [History of Ukraine – Rus in 11 vols. , 12 kn. Social and political and ecclesiastical structure in the Ukrainian lands of the XIV-XVII centuries]– K.: "Naukova Dumka", 1994. Vol. 5, 704 p [in Ukrainian].
13. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva, [State Archives of Kyiv], F. 16, Op. 308, Sp. 72, 24 ark.
14. Derkachova N.O. Pravovi doslidzhennia v pratsiakh M.F. Vladymyrskoho-Budanova. [Legal research in the works of M.F. Vladimirskiy – Budanov] Scientific journal of NPU named after M.P. Dragomanov. 2016. Series 18 Economics and Law, Issue. 31, pp. 23-28 [in Ukrainian].
15. Diadychenko V. A. Narisy suspilno-politychnoho ustroiu Livoberezhnoi Ukrainy kintsia XVII – pochatku XVIII st. [Essays on the social and political structure of left-bank Ukraine of the late XVII – early XVIII centuries], K.: Publishing house of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, 1959. 532 p. [in Ukrainian]
16. Yehorov V.V. Mista v naukovii dialnosti M.F. Vladymyrskoho-Budanova [Cities in scientific activity of M.F. Vladimirskiy – Budanov] Gilea. Scientific Bulletin. 2021. Issue. 165 (No. 9-10), part 1. – Historical sciences. – pp. 22-28 [in Ukrainian].
17. Zaiats A.Ie., 1994. Urbanizatsiyni protses na Volyni v XVI – v pershii polovyni XVIII st. [Urbanization process in Volyn in the XVI – in the first half of XVIII century]. autoref. Dis. for the sciences. degree of cand. East. Sciences: specialty 07.00.02 History of Ukraine. Kyiv, 1994. 18 p [in Ukrainian].

18. Ivanytskyi S.A. Zakony pro opiku nad nedolitkamy v dzherelakh Mahdeburzkohe prava Zakhidnoi Rusi ta Hetmanshchyny., [Laws on the custody of non-elders in the sources of Magdeburg law of Western Rus and Hetmanate.], Proceedings of the Commission for the study of the history of Western Ruthenian and Ukrainian law., Kyiv : From printing. Ukr. Acad. Sciences. Issue. 1. collection of socio-economic department / UAS, 1925. №. 3, pp. 59-81 [in Ukrainian].
19. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho, [Institute of Manuscripts of the Vernadsky National Library of Ukraine], F. III., No 1952, No 19603, 19605, 19606, 19616, 19631, 19640, 19648, 19650.
20. Karlina O., Problema serednovichnoho mista u pratsiakh M.F. Vladymyrskoho – Budanova [The problem of the medieval city in the works of M.F. Vladymyrskiy - Budanov] Proceedings of the Jubilee Conference dedicated to the 150th anniversary of the Kyiv Archeographic Commission (Kyiv, Sedniv, October 18-21, 1993) Problems of editorial and cameral archeography – K.: Institute of Ukrainian Archeography, Academy of Sciences of Ukraine, 1997. Issue 30, pp. 245 – 252 [in Ukrainian].
21. Kopisskiy Z. Yu. Sotsialno – politicheskoe razvitie gorodov Belorussii v XVI pervoy polovine XVII veka [Socio-political development of the cities of Belarus in the XVI first half of the XVII century] Minsk.: "Science and Technology", 1975. 192 p. [in Russian].
22. Lashchenko R.M., Lekciyi po istoriyi Ukrayins'kogo prava. Ly'tovs'ko – Pol'ska doba. [Lectures on the history of Ukrainian law. Lithuanian – Polish era.] Part 2, Issue. 1. Monuments of law. Prague : Circulation ukr. Pravn. Society in C.S.R., 1924. 78 p [in Ukrainian].
23. Mykhailyna P.V. Vyzvolna borotba trudovoho naselennia mist Ukrainy (1569-1654). [Liberation struggle of the working population of Ukrainian cities (1569-1654)]. K.: "Naukova Dumka", 1975. 258 p [in Ukrainian].
24. Myakotin V.A., Ocherki sotsialnoy istorii Ukrainy v XVII-XVIII vv. [Essays on the social history of Ukraine in the XVII-XVIII centuries], Prague: Vataga and flame, 1926. T. 1., Vip. 2., 263 p [in Russian].
25. Padokh Ya., Istoriia ukrainskoho sudivnytstva [History of the Ukrainian Judiciary] Encyclopedia of Ukrainian Studies. General part (EU-I). Munich, New York, 1949. vol. 2., pp. 665-670 [in Ukrainian].
26. Pashuk A.I. Sud i sudochynstvo na Livoberezhnii Ukraini v XVII-XVIII, [Court and legal proceedings in left-bank Ukraine in XVII-XVIII], Lviv: Publishing house of Lviv University, 1967. 179 p [in Ukrainian].
27. Sas P.N. Feodalnyie goroda Ukrainy v kontse XV– 60-e gody XVI veka [Feudal cities of Ukraine at the end of the XV-60s of the XVI century]. K.: "Naukova Dumka", 1989. 232 p [in Russian].
28. Telichenko I. Ocherk kodifikatsii malorossiyskogo prava do vvedeniya Svoda zakonov. [Essay on the codification of Little Russian law before the introduction of the Code of Laws.] "Kievan antiquity", 1888. Vol. 22, September, pp. 415-460 [in Russian].
29. Tkachenko M. Narys istorii Kremenchuchchyny do pochatku XVIII st. [Essay on the history of Kremenchuk region to the beginning of XVIII century]. Notes of the Historical and Philological Department of the VUAN., 1929. Book 24, pp. 55-78 [in Ukrainian].
30. Shemeta Yu.M. Naukovo-osvitnia diialnist M.F. Vladymyrskoho-Budanova [Scientific and educational activity of M.F. Vladymyrskiy-Budanov] autoref. Dis. for the sciences. degree of cand. East. Sciences : specialty 07.00.06 "Historiography, source studies and special historical disciplines". Kyiv, 2004. 19 p [in Ukrainian].
31. Yurginis Yu.M. Sudba Magdeburgskogo prava v Litovskih gorodah. [The fate of Magdeburg law in Lithuanian cities.] History of the USSR, 1975. No 4, pp. 145-155 [in Russian].